

YENİ İSLAM YASASI VE TOPLUMSAL KATILIMCILIK PERSPEKTİFİNDEN AVUSTURYA İSLAM TOPLUMU

The New Islamic Law and the Austrian Islamic Society from the Perspective of Social Involvement

Mustafa YILDIZ¹

Geliş Tarihi: 27.02.2017 / Kabul Tarihi: 02.03.2017

Öz

Batı dünyası ile İslam dünyası arasındaki ilişkinin keyfiyeti asırlardır ilim adamlarının ilgi alanı olmuştur. Her ne kadar bu ilişki sürecinde karşılıklı dinlerin kabulü söz konusu olmasa da, toplumsal hayat farklı dinlere mensup bu insanların tamamen birbirlerinden ayrılıp kopmasına da izin vermemiştir. 20. asrın ikinci yarısından itibaren İslam ülkelerinden batıya vuku bulan göçler, batı toplumunu birlikte yaşam konusunda biraz daha derin düşünmeye itmiştir. Buldukları ülkelerin vatandaşlıklarını alarak kalıcılıklarını tescilleyen Müslümanlar, yenilenen İslam Yasası ile Avusturya'da özel bir statü kazanmışlardır. AB içinde tek olan bu durum, onlara daha fazla sorumluluklar da yüklemektedir. Katılımlarıyla yaşadıkları bu ülkede toplumsal hayata ve barışa yapacakları katkı, bütün AB üyelerine emsal teşkil edecek ve bugüne değin Müslümanların kurumsallaşması hususunda tereddütte olan devletlerin olumlu yönde adım atmalarını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avusturya İslam Toplumu, Avrupa'da Müslümanlar, İslam ve Batı, Toplumsal Katılım, Entegrasyon

Abstract

The nature of the relationship between Islam and the Western world has been a topic of interest to scientists for centuries. Even though there has been no mu-

1 Dr., Avusturya İslam Birliği (İGGÖ), Eğitim Müfettişi, mstyildiz@yahoo.com

tual acceptance of the religions, social life did not allow them to become completely separated either. The westward migration from Islamic countries in the 20th century, led western society to think a little deeper about this relationship. It is evident that we have to speak about an unavoidable togetherness. By acquiring citizenship, Muslims in Austria professed their permanence in the country and with the renewed Islamic law, gained a special status. This case, which is unique in the EU, imposes on them some responsibilities. Their contribution to social life and peace in this country will serve as a model to all EU members who have been hesitant when it came to the institutionalisation of Muslims and will motivate them to take positive steps toward that direction.

Keywords: *Austrian Islamic Society, Muslims in Europe, Islam and the West, Social Involvement, Integration*

Giriş

İslam dininin yayılması Hıristiyan Batı'da hem dünyevi hem de dini bir tehdit olarak algılanmaya gelmiştir. Müslümanların gerilemesiyle birlikte Batı, Doğu'ya kapılarını açıp ilmi ve dini anlayışıyla hesaplaşma cesaretini kendinde bulmuş, böylece yeni bir değerlendirmeye tabi tuttuğu İslam dini ile günümüze kadar yoğun bir şekilde ilgilenmiştir.

Avusturya ve İslam medeniyeti arasında tarihten kaynaklanan ortak bir bağ mevcuttur. Osmanlı Devleti ile olan ilişkiler, Bosna-Hersek'in işgali ve akabinde ilhakı bu ilişkiye özel bir önem kazandırmaktadır. Devlet hukuku açısından kaçınılmaz bir hal alıp 1912'de kabul edilen İslam Yasası Müslümanlara hem monarşinin bir parçası olmayı hem de diğer dini topluluklarla aynı haklara sahip ve onlara eşit bir dini topluluk olarak kabul edilmeyi sağlamıştır. Avrupa'nın diğer ülkeleriyle kıyaslandığında İslam ve Müslümanlarla olan bu münasebet, Avusturya'ya özel bir statü vermektedir. Avusturya'da İslam'ın kamu tüzel kişiliğiyle temsili Avrupa'da bir ilktir. Avusturya İslam Toplumu (AİT) da bu tüzel kişiliği yürüten kurum olmak hasebiyle, diğer Avrupa ülkelerinin hiçbirinde olmayan bir konuma sahiptir.

Din hukuku konusu Avrupa ülkelerinin her birinde benzerlikler ve farklılıklar arz ederken, hepsinde ortak nokta fertlerin geniş bireysel inanç özgürlüğüne sahip olmalarıdır. Yani bireyler, devletlerin her türlü tesirinden bağımsız olarak inançlarını seçme, değiştirme, kanuni çerçevede kalarak tatbik etme özgürlüğüne sahiptirler.

İkinci ortak nokta ise devletin dini tarafsızlık hususundaki durumunda belirlemektedir. Devlet, dini kurumlarla ilgili olarak sahip olduğu hukuki formlara göre farklı şekillerde etkin olur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bunu, devletlerin kendi hareket kabiliyetleri ekseninde düzenledikleri gibi kabul etmektedir. Avrupa İşbirliği Sistemleri, Fransa ve Türkiye örneğindeki devletin laik bir düzeni benimse-

mesi, devlet kiliselerinin ve diğer ibadethanelerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca hukuki bir zemin üzerine oturtulmasının önünde bir sorun teşkil etmez.

İşbirliği Sistemine birçok Avrupa ülkesi dâhildir. Avusturya da bu ülkelerden biridir. Devletin dini toplulukları kamusal hayatın tanzimiyle ilgili konularda görevlendirmesi bu sistemlerin karakteristik özelliklerindedir. Bu maksatla dini topluluklara özel hukuki statüler bile öngörülmüştür. Avusturya’da kamu tüzel kişiliği durumu söz konusudur. Hatta Avusturya’ya has başka bir nokta da, dini topluluklar için özel yasaların çıkarılmış olmasıdır. Bu yasalar genel itibarıyla dini topluluklarla üzerinde anlaşılıp hazırlanan yasalardır.

2012 yılında 100. yılı kutlanan Avusturya İslam Yasası’nın tarihi, son zamanlarda bir hayli tartışmaya da sebep olmuştur. Yeni İslam Yasası (30 Mart 2015) tartışmaları ve buna bağlı olarak Müslümanların bu ülkedeki gelecekleri ile bu özel durumun Avrupa ülkeleri için teşkil edeceği örnek değerlendirilecektir.

Tarihi gelişimin ötesinde İslam’ın resmen tanınması, konumu ve yasayı Avrupa’da tek örnek kılan durum ifade edilmek açısından öncelik arz etmektedir. Müslümanların temsilini gerçekleştirecek bir organizasyona olan ihtiyaç, içinde büyük kazanım da barındıran şu anlayışa kapı aralamıştır. Resmi makamlar, Avusturya İslam Toplumu’yla kendilerine, bütün Müslümanlar adına konuşabilecek ve anlaşmalar yapabilecek bir muhatap bulmuşlardır. Avusturya İslam Toplumu’nun yaklaşık çeyrek asır önce kurulmasıyla başlayan bu süreç, İslam Yasası değişikliğinin kamuoyunu meşgul ettiği son zamanlarda daha da büyük bir önem kazanmıştır.

Tarihçe

Avusturya’nın İslam ile olan münasebetini, daha önceleri ticaret maksadıyla Macaristan’a gelip yerleşen Müslüman tüccarların durumu dikkate alınmazsa, Habsburg Monarşisi’nin Osmanlı Devleti’yle olan ilişkisiyle özdeş saymak mümkündür.² 1526’da Mohaç’ta Macar Kralı Ludwig’in savaş meydanında ölmesinin ardından Habsburgların taç iddiasıyla Osmanlı ve Habsburg hanedanlıklarının uzun yıllar sürecek ikili ilişkileri de başlamış bulunmaktaydı. Osmanlı

2 Tuna Monarşisi’nin (Donau Monarchie) coğrafi olarak Osmanlı’ya komşuluğu, birçok Osmanlı tebaasının geçici veya sürekli olarak Habsburg topraklarına yerleşmelerine yol açmıştı. 1718 Pasarofça Antlaşmasıyla Osmanlı tebaasına Habsburg toprakları içinde, kendilerine resmiyet verilmemiş bir dinin mensubu olmalarına rağmen, ticaret yapma ve işletmeler kurma özgürlüğü verilmişti (Schmied, 2005). Her iki cumhuriyetin kuruluşlarına kadar ikili ilişkilerinde üç önemli dönem vardır: 1. Osmanlı’nın genişleme dönemi (1386, özellikle 1453’ten 1683’e kadar), 2. Avusturya’nın genişleme dönemi (1683 sonrası), 3. İki imparatorluğun da yıkılmaya yüz tutması ve birinci Dünya Harbi’yle sona ermeleri (Tomenendal, 2008; Güneş, 2012).

İmparatorluğunun 1683 yılındaki ikinci Viyana bozgununun ardından, Habsburgların o güne kadar gelen savunmacı anlayışı 17. yüzyılın sonlarına doğru yerini yayılmacı bir politikaya bırakmıştır. Bu siyaset özellikle Balkanların batısını kendine hedef seçtiğinden, Bosna-Hersek de Tuna Monarşisi'nin jeopolitik ilgi alanına girmiştir. VI. Karl daha önceki kayıpları telafi etmek amacıyla 1737'de Osmanlı'ya karşı giriştiği savaşı kaybetmesine rağmen Bosna'yı kendi topraklarına katma düşüncesinden vazgeçmemiş, hatta Bosna halkına yaptığı bir çağrıda teslim olmaları durumunda can ve mal güvenliklerinin sağlanacağını belirtmekle birlikte Müslümanların Hıristiyan olmaları gerektiğini, aksi halde ülkeyi terk etmek zorunda kalacaklarını bildirmiştir (Potz, 2013). Balkanlar'da Habsburglar'ın Müslüman halklarla alakalı bu özel ilgileri dış politikalarının belirleyici noktası olmuştur. Bu meyanda Rus Çariçesi Katerina ile anlaşılan II. Joseph, Balkanlar'ın paylaşımını sağlayacak bir savaşı daha göze almış fakat Osmanlı'nın Prusya ve İsveçlilerle yaptığı Sistova Barışı (Karlsruher Türkenbeute, t.y.) sebebiyle 1791-92 yıllarındaki savaşta da mağlup olmuştur.

Bosna'nın İşgali 1878

19. asrın son çeyreğinde Osmanlı'nın zayıflamasıyla Balkanlar'da da bazı karışıklıklar vuku bulmuş, 1876'da Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında bir antlaşma ile Balkanlar'ın paylaşılmasına karar verilmiştir. Rusya ve Osmanlı arasında ortaya çıkan ihtilaf 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'yla sona erince, Antlaşma'nın 25. maddesi Bosna-Hersek'in idaresini Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakmıştır. Bosna'nın bu dönemde Avusturya-Macaristan'a bırakılması halkın isyanına ve silahlı mücadeleye girişmesine sebep olmuştur.³ 1879'da Bosna'nın işgaline rağmen, 21 Nisan 1879'da Osmanlı ve Avusturya-Macaristan arasında imzalanan anlaşmaya göre Avusturya ve Macaristan, Osmanlı'nın orada hüküm sürmesine itiraz etmeyeceğine garanti vermiştir (Aydın, 1996). İnanç özgürlüğü hususu da bunlardan olup, işgalle din-devlet işlerinin birlikte yürümeceği netlik kazanmıştır (Bair, 2002). Kralın yaptırdığı ilanda, "Ülkenin bütün oğullarının kanun önünde eşit oldukları, sadece mal ve canlarının değil, inançlarının da koruma altında olduğu" vurgulanmıştır (Potz, 2013). 1867 tarihli Devlet Temel Yasası'nın (Staatsgrundgesetz) genel hükümleri, resmen tanınmış dini toplulukların yasa önünde eşit olduklarını ve fakat devletin gözetimi altında bulduklarını tescillemektedir.

Dini toplulukların kamu hayatına uyumunu Bosna-Hersek'te de sağlamak yolunda yapısal adımlar atılmıştır. Habsburg devleti için Müslüman bir halkı im-

3 Macarların Avusturya hâkimiyetine karşı benzer şekilde yürüttükleri mücadele ile ilgili olarak bkz. Cankara (2016)

paratorluğun tebaası olarak görmek ilk kez karşılaşılan bir mesele olduğundan Bosna-Hersek'teki şartlar gereği sadece İslam'ı ilgilendiren din siyaseti işlerlik kazanmaya başlamış, 1908'de Bosna-Hersek'in ilhakı ve akabinde 1912'de çıkarılan Avusturya İslam Yasası ve buna paralel olarak 1916'da çıkarılan Macaristan İslam Yasası ile de tamamen hukuki bir zemine oturmuştur⁴.

Yaklaşık kırk yıl devam eden bu süreçte karşılıklı istifadeden ve kazanılan tecrübeden söz etmek gerekir. Bu, iki toplumdaki anlayışı da etkileyen bir tecrübedir. Bir taraftan Bosnalı Müslümanların Orta Avrupalı fikir dünyasına (Geisteswelt) bağlılıkları oluşmuş, diğer taraftan da Avusturya-Macaristan hükümet ve idaresinin İslam'la ilişkilerde geniş (zengin) tecrübe kazanmasına (Neumayr, 1995) ve Bosna'nın tarihini günümüze kadar etkileyen bir modernleşme ivmesine sebep olmuştur. Avrupa topraklarında yerli Müslümanların batı tarzı bir sistemle ilk kez karşı karşıya geldikleri bir durum söz konusudur (Güneş, 2012). Bosna'daki bu İslami yapı, 1978'de Avusturya İslam Toplumu'nun kuruluşu aşamasında örnek olmuştur.

Bosna'nın İlhakı (1908) ve İslam Yasası (1912)

Avusturya-Macaristan'ın İslam siyaseti temkinli olmuştur. İslam Yasası'nın hazırlanmasında Bosna idaresinin İslam ve Müslümanlarla olan münasebeti özel ve önemli bir rol üstlenmiştir. 1908'deki ilhak, devlet içi bazı sonuçlar getirmiştir. Bu senenin sonuna kadar Bosna halkı Osmanlı vatandaşı olarak kalmışlardır (Güneş, 2012). İlhaktan birkaç hafta sonra Viyana'da yaşayan Müslümanlarca İslam'a resmi din statüsü kazandırma çalışmaları başlatılmış, hatta ilhak öne sürülerek 22 Ocak 1909'da bir camii yapımı için adımlar da atılmıştır (Neumayr, 1995; Güneş, 2012). Her ne kadar Viyana belediye başkanı buna olumlu baksa da, bakanlık uzmanlarınca bütçe gibi konular ileri sürülerek bu istek reddedilmiştir.

1909 yılı Ocak ayının ortalarında, Avusturya İslam Toplumu'nun resmen tanınma görüşmelerinden hemen sonra kanunla alakalı çalışmalar çerçevesinde üç ayrı taslak hazırlanmasına rağmen bunlardan hiçbiri günümüze kadar ulaşmamıştır. Daha sonraki yasaya altyapı kabul edilen taslak çerçevesinde tutulan notlar o günkü çalışmalarla ilgili az da olsa bilgi vermektedir (Potz, 2013). Bunları hazırlayan çalışma grubu milli eğitim, kültür, adalet ve içişleri bakanlıklarından oluşmakla birlikte, dışişleri ve maliye bakanlıklarından da sorumlular dâhil edilmiştir.

4 Güçlü bürokratik yapıya sahip olan bir Orta Avrupa ülkesi tarafından ilhak, Bosna-Hersek'teki Müslüman toplum üzerinde kayda değer değişikliklere sebep olmuştur. Bu değişikliklerin Bosna Müslümanlarının etnik ve politik gelişimi için büyük değeri vardır. Bundan dolayı 1878-1918 arası Bosna Müslümanlarının tarihi açısından önemli ve entresan bir dönemdir (Aydın, 1996).

Henüz kendilerine has bir Tanıma Yasası'nın (Anerkennungsgesetz) olmayışı⁵, yakın gelecekte de öngörülmeysi ve İslam'ın tanınmasının Hıristiyan topluluklara sunulan şekliyle mümkün olmayacağı hususu dillendirilmiştir. Ancak tanınmış dini topluluklar gibi hukuki eşitlik sağlandıktan sonra bunun çerçevesi belirlenebilecektir. Bosna halkının Hanefi mezhebine mensup olmaları münasebetiyle ve Osmanlı'nın durumunu da siyaseten göz önüne alarak 'İslam'ın Hanefi mezhebine mensup kimseler' tabiri yasaya eklenmiştir.⁶ 15 Temmuz 1912 tarihinde, İslam'ın Hanefi mezhebine mensup kimselerin dini topluluk olarak kabul edildiğini gösteren yasanın birinci maddesi, topluluğun iç ve dış işleriyle alakalı düzenlemeler yapmıştır.⁷ Devletin gözetiminde olmak üzere dini bir cemaat (Kultusgemeinde) kararname yoluyla oluşturulur oluşturulmaz yürürlük kazanacak, yasa yürürlüğe girer girmez de İmparatorluğun her yerinde Hanefi mezhebi mensubu Müslümanlar dini topluluk olarak kabul edileceklerdir (Bair, 2002).

Evlilik hukuku bu dönemde üzerinde tartışılan önemli konulardan biri olmuştur. Her ne kadar o güne dek evlilik kurumu mezhepsel bir durum arz etmiş ise de müslümanlardaki birden fazla eşle evlenebilme (poligami) durumundan dolayı zorunlu sivil evlilik kurumuna işlerlik kazandırılmıştır.⁸ Poligaminin suç kabul edildiğiyle alakalı herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Müslümanlar böylece Avusturya'da kendileri için sivil evlilik kurumunun işletildiği ilk dini topluluk olmuşlardır.

Cumhuriyet Dönemi

21 Aralık 1867 tarihli Devlet Temel Kanunu'nun (Staatsgrundgesetz) 15. maddesi gereğince İslam dini mensuplarına Hanefi mezhebi odaklı dini topluluk kurma imkânı verilmesi; kendilerine kamusal alanda topluca dinin tatbiki; içişlerini muhtar olarak organize ve idare; dini, ilmi ve yardım amaçlı kurumların, fonların ve vakıfların kurulması ve işletilmesi; diğer dini topluluklarla hukuki eşitlik ve yasanın iç işleriyle ilgili olarak kullanılması gibi haklar getirmiştir.⁹

5 Takdir yasası ve dini cemaatlerin tanınmasıyla ilgili olarak bkz. Kalb, Potz, Schinkele, 1998: 77-103.

6 Anayasa Mahkemesi'nin 10 Aralık 1987 tarihli kararı bunu hükmü kaldırmıştır.

7 İslam Kanununun mecliste kabulü ile ilgili bkz. RGBI Nr.159/1912 (ER RV 4 HH Session XXI); Gampl, Potz, Schinkele (1998: 458-470).

8 9 Nisan 1870 yılından kalma evlilik kanunu baz alınarak, kendilerine dini hususlarda verilen bütün özgürlüklerin bu konuyu kapsamak zorunda olmadığı savı ileri sürülmüş, kabulü neticesinde daha da büyük sorunların yaşanacağı varsayılarak sivil evlilik kanunu Müslümanlar için geçerli sayılmıştır (Schmied, 2005); 1910'da kabul edilen eyalet kanununa göre Müslümanlara açıkça şer'i hukuka göre aile, evlilik ve miras hukuku hususunda kendi aralarında işlerini düzenleme garantisi verilmekle birlikte (Bair,2002), İmparatorluğun Bosna Hersek dışındaki diğer eyaletlerinde bunun geçerliliği olmayacaktır.

9 Temel Haklar Kanunu için bkz. Kalb, Potz, Schinkele (1998: 145-146).

Dini topluluğun kurulması ve varlığını devam ettirme imkanı sağlanır sağlanmaz, devletin kontrolü altında kararname yoluyla dış işlerini nasıl yürüteceğiyle ilgili de kendi kendini idare ve tanımlama imkanı verilmiştir.¹⁰

İslam Toplumunun, dini cemaat (Kultusgemeinde) ve organlarının etki alanlarını aşmamaları, yasalar ve dış işlerini düzenleyen kararname uygulamaları hususunda takiple devlet kurumları sorumludur. İslam Toplumu mensupları da dini tatbik ve din görevlileri hususunda diğer dini kuruluşlar gibi, öğretileri ve kurumları anayasayla çakışmadığı sürece, aynı yasanın koruması altındadırlar.

Tanınma ile kurumsal manada bazı adımlar da atılmıştır. Dini cemaat (Kultusgemeinde) olma yolunda 1918 yılına kadar Viyana'da Osmanlı Büyükelçiliği'nde müftü ve camii imamının bulunması, yapılması planlanan camii için bir fonun kurulmuş olması ve bunun için 260.000 Kron'un toplanması, hatta 4 Temmuz 1918'de yetkililerce 30.000 Kron'la desteklenmesi gibi konular bir dini cemaatin (Kultusgemeinde) kurulmak istendiğinin göstergeleridir.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Bosna'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan kopması Müslümanların Avusturya'ya gelişlerini önlemiş ve ifade edilen işlere de mani olmuştur (Bair, 2002).

Bu şekilde ortaya çıkmış olan Avusturya İslam Yasası, küçülmeye yüz tutmuş cumhuriyette de uzun vadeli bir tesir bırakmış ve hatta yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı ve Orta Avrupa'ya yerleşen Müslümanlar için benzersiz şartların oluşmasına sebep olmuştur. Avusturya'da İslam Yasası'nın devamı (Çekoslovakya'da da geçerli idi), Burgenland eyaleti için özellikle hukuki ve ilmi anlamda geçerlilik arzetmiştir.¹¹ Habsburg Monarşisi sonrası İslami hayata dair 1932 yılında Avusturya Müslümanları tarafından kurulmuş olan İslam Kültür Birliği derneği zikredilmelidir.¹² Merkezi Viyana'da olan derneğin birin-

10 Ekonomik olarak hayatta kalabilmek amaçlı vakıfların kurulması imkanı gözardı edilmemesi gereken bir husustur. Zira vakıflar dokunulmazlıkları sayesinde hayır amaçlı faaliyet gösterebiliyorlardı (Schmied, 2005). Bu hususun Takdir Kanunu'na bağlı olmaksızın imkan olarak sunulması, Bosna-Hersek ve İmparatorluğun diğer bölgelerinde yaşayan Müslümanların en tabii dini ihtiyaç olan cami, okul ve mezarlık gibi mekanları inşada ve kullanımda serbesti sağlamakta idi.

11 Habsburg Monarşisi'nin yıkılmasından sonra ve özellikle Bosna-Hersek'in Müslüman tabasının kaybindan sonra kanunun yürürlükte kalıp kalmaması tartışılmış, fakat 30 Mayıs 1924 tarihli Burgenland eyaletine şamil dini cemaatlerin kanuni durumlarını düzenleyen kararnamede zikredilerek ilga edilmemiştir.

12 İkinci Dünya Savaşı sırasında Viyana İslam Cemaati adı altında bir dernek kaydının bulunduğu, 1951 yılında da sadece dini, kültürel, sosyal ve hayır amaçlı Avusturya Müslümanları Derneği'nin kurulduğunu zikretmek gerekir. İkinci Dünya Savaşı ve 1960 yılları arasında Avusturya'ya birçok Müslüman, işçi ve mülteci olarak gelmiştir. 1964 yılında Avusturya'da 8.000 kadar Müslümanın yaşadığı bilinmektedir (Schmied, 2005).

ci başkanı 1927 yılında Berlin’de Müslüman olan Etnolog Leopold/Umar Rolf von Ehrenfels’dir. Avusturya’nın Nazi Almanya’sına bağlanmasıyla dernek feshedilmiş, Ehrenfels de Hindistan’a göçmüştür. 21 Ekim 1919 yılında Saint Germain Antlaşması gereği devlet şekli değişmiş ve böylelikle Demokratik Alman-Avusturya Cumhuriyeti ismi terkedilerek Avusturya Cumhuriyeti ismi benimsenmiştir. 1920’de Avusturya Federal Anayasa’sı kabul edilmiş ve 1929’daki şekliyle günümüze kadar gelmiştir. Dini inançlarla alakalı durumda da bir değişiklik olmamıştır. Avusturya 1938’de Almanya’ya bağlanınca kanunlarla çelişki arz etmeyen maddeler değişikliğe uğramadan bırakılmıştır. Fakat Nazi hükümetinin baskıları dolayısıyla 1939’da İslam Kültür Birliği Derneği feshedilmiştir (Güneş, 2012).

20. asrın en meşhur Avusturyalı Müslümanı 1900’de Lemberg’de, haham ailesinden bir avukatın oğlu olarak dünyaya gelen Leopold Weiss’dir. Viyana’da büyüyen ve bir Filistin seyahatinde Arap bedevileri ve yaşam tarzlarıyla tanıştıktan sonra İslam’ı kabul eden Weiss, 1926’da adını Muhammed Esed olarak değiştirmiştir. 1927-1932 yılları arası Suudi Arabistan’da yaşamış ve İbn Suud’un güvenini kazanarak Vehhabiliğe ilgi duymuştur. Esed, 1932’de Hindistan’a gidip Muhammed İkbal’le tanışmıştır. Pakistan’ın bağımsızlığı çalışmalarına katkı sağlayan Esed, İkinci Dünya Savaşı döneminde hayatını bir İngiliz kampında geçirmek zorunda kalmıştır.¹³

Avusturya İslam Toplumu’nun Kuruluşu (1979) ve İç Tüzük Çalışmaları

İkinci Dünya Harbi’nden sonra 1962 yılında birkaç Boşnak entellektüel tarafından kurulan İslami Sosyal Hizmet Derneği kendisini sadece Avusturya’daki Müslümanlarla sosyal, dini ve kültürel alanlarda ilgilenmek için değil, aynı zamanda Avusturya Din Hukuku’nun 1912’de öngördüğü şekliyle resmen tanınmışlığın kurumsal anlamda oturması için adanmıştır. 1968 yılında başlayan ve üç yıl süren görüşmeler sonunda 26 Ocak 1971 yılında İslami Sosyal Hizmet Derneği temsilcilerince Viyana’da bu konuda bir ilk müracaat yapılmıştır.¹⁴ Din işlerinden sorumlu makamlarla yapılan uzun görüşmeler sonucunda nihayet 20 Nisan 1979 tarihinde değişikliğe uğramış bir öneri başarılı olmuştur.¹⁵ Netice olarak 2

13 14 Nisan 2008 tarihinde Viyana UNO-City (BM) binasının ana girişi önündeki meydana, onun anısına Muhammed Esed Meydanı adı verilmiştir.

14 Bu derneğin çalışmalarının dışında Birleşik Arap Emirlikleri, Endonezya, Irak, İran, Lübnan, Pakistan ve Suudi Arabistan ülkelerinin dış temsilcilikleri ve Avusturya makamları yanında Viyana Belediyesi’nin de iştirakiyle kurulan bir vakıftan ve bunun neticesi olarak 29 Şubat 1968’de meydana getirilen İslam Merkezi’nden söz etmek mümkündür. Viyana’nın tek minareli camisini de bünyesinde barındıran merkez, Viyana’nın 21. Bölgesi olan Floridsdorf’ta Tuna nehri kenarında yer almaktadır (Bair, 2002; Gartner, 2011; Güneş, 2012).

15 Sekiz yıllık görüşmelerde 1912 yılından bilinen bazı sorunlar zuhur etmişti. Hatta poligami

Mayıs 1979 tarihinde İslam Yasası ve kendi tüzüğü¹⁶ gereğince Avusturya İslam Toplumu (AİT) - Almanca adıyla Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich (İGGİÖ) - ilk dini cemaat (Religionsgemeinde) olarak kurulmuştur.

Resmi onaydan hemen sonra kurumsallaşma yolunda adımlar atan AİT, 21 Eylül 1980'de ilk idare heyetini, 19 Nisan 1981'de de eyalet meclisini seçmiş oldu.¹⁷ Kurumsallaşma hususunda 1982/83 öğretim yılıyla beraber devlet okullarında AİT'nin koordinasyonu altında verilmeye başlanan din derslerinin rolü çok büyük olmuştur.¹⁸ Din derslerinin organize edilmesi, Müslümanların tamamını ilgilendirmesi bakımından AİT'nin en önemli işi olarak görülebilir. İslam Toplumu olarak kabulünden üç yıl sonra başlanan din dersleri, 2014/15 öğretim yılı itibarıyla 70.000 öğrenci, 550 öğretmen ve 13 müfettişle yürütülmektedir. AİT böylece 1979'dan beri kamusal yapısı ile bir Dini Topluluk olarak varlığını sürdürmektedir ve Roma-Katolik Kilisesinden Evanjelik-Methodist Kilisesi'ne kadar toplam on dört dini topluluğun içinde bulunduğu Kiliseler ve Dini Topluluklar Birliği'ne dâhildir. Her ne kadar diğer dini topluluklar gibi tamamen yerleşmiş bir yapı arz etmese de ülkedeki bütün İslami cemaatleri içinde barındırdığı için Avrupa'nın diğer ülkeleriyle kıyaslanmayacak bir durum söz konusudur.

Devletin işbirliği maksadıyla teklif ettiği kamu tüzel kişiliği karşılığında AİT de resmen tanınmış olmaktan dolayı anayasal beklentilere karşılık vermeye gayret etmektedir. Bu da AİT'nin demokratik hukuk devletini kabulü ve toplumsal ana unsurla mutabakatı demektir. Devlet, dini topluluklardan toplumda zuhur eden etik sorunlarla alakalı katkı, eğitim ve öğretim alanlarında işbirliği, çok çeşitli hayır işlerinin icrasında ve insanların varlıklarıyla bağlantılı özel meselelerde (hasta ve mahkûmların manevi destek amaçlı bakımları gibi) faydalı olacak icraatlar bekleyebilir.

bile tekrar dile getirilip, biri Kahire Ezher Üniversitesi (1972) diğeri de Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan (18 Aralık 1972) olmak üzere raporlar talep edilmiştir. Bu raporlara göre bir Müslümanın yaşadığı devletten İslam'ın imkan verdiği çok evlilik hakkı talebinde bulunamayacağı anlaşılmış ve birden fazla evlilikle ilgili talep reddedilmiştir.

16 Besmeleyle başlayan tüzük beş bölümden oluşmaktaydı. Birincisi, genel kurallardan (üyelik, tüzellik, ödevler vs.); ikincisi, mal varlığı ve idaresinden; üçüncüsü, organlar ve oluşumlarından; dördüncüsü, haklar ve ödevlerden; beşincisi de geçici maddelerden bahsetmekteydi (Bair, 2002).

17 AİT'nin gerek yasal konumu gerekse iç tüzüğüyle ilgili organların oluşturulması aşamalarında yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı (seçimin iptali için yapılan 27 Mart 1985 tarihli itirazlar ve 27 Mayıs 1985'te itirazın reddi gibi) bir hayli düzenlemeler yapılmış, 31 Mart ve 30 Haziran 1985'te tüzükte yapılan yeni iç değişikliklerle 2 Mayıs 1986'da sükûnete kavuşmuştur (Bair, 2002).

18 Din dersi kanunu ve okullarda dini cemaatlerin din derslerini organize etmesiyle alakalı bkz. Gampl, Potz, Schinkele (1993; 302-324)

Avusturya İslam Toplumu'nun Gelişimi ve Günümüz

Ülke içinde organize olmuş dernekler, genelde milliyet bazlı olmalarına rağmen AİT yapısıyla milliyetler üstü bir duruma kavuşmuşlardır. Buna rağmen AİT'nin 80'li yıllarda Müslümanları tek başına temsil iddiası iç tartışmalara sebep olmuştur.

90'lı yıllardan beri AİT ile ilgili basında da yer alan tartışmalar ise Avusturyalı Müslümanların bu toplumun bir parçası olmaya başladıklarını göstermektedir. Toplumla alakalı kritik noktalardan biri, bütün Müslümanların AİT'ye kayıtsız üye kabul edilmeleri olmuştur. Bu durum, diğer dini topluluklar için muadil sayılmayacak bir durumdu.

1999 yılında AİT'nin tüzüğünde Müslüman derneklerin daha iyi temsilini amaç edinen farklı bazı düzenlemeler yapılmış, topluluğun çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla federasyon ve büyük dernek başkanlarından oluşan bir danışma konseyi kurulmuştur. Gözardı edilmemesi gereken bir gerçek, Müslümanların arasına da olsa AİT ile ilgili olarak kendi aralarında görüş ayrılıklarına düşmelelidir. Bunun sebebi olarak, en baştan ve genelde Müslümanların farklı etnik geleneklere sahip olmaları ve/veya geldikleri memleketlerdeki siyasi gelişmelerden etkilenmeleri ifade edilebilir.

Müslümanların da diğer din mensupları gibi iki süreçten geçtikleri söylenebilir. Birincisi, topluluğun üyesi olmadan ferdi olarak kendi dindarlıklarını geliştirmeleri; ikincisi de etnik ve kültürel kimliğini muhafaza etmek isteyen azınlıklardaki gibi kurumsallaşma adımlarının atılmasıdır. Yahudi diasporası için bilinen bu konunun son zamanlarda artan bir ölçüde Müslüman diasporasını da etkilediği söylenebilir. Değerlere karşı olan tutumlar, dini pratik ve kimlikle alakalı yapılan araştırmalar, Müslüman gençlerin dinin emirlerini uygulamadıkları halde İslam'a olan aidiyetlerini vurguladıklarını göstermektedir (Potz, 2013).

Kabul edildiği günden itibaren sürekli tartışma konusu olmuş AİT tüzüğünde, 2007'den sonra yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Uzun bir süre planlanan AİT'nun tüzüğü 22 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiş, iç yapılanmada ve seçimler hususunda topluluğun durumuna şeffaflık kazandırmak babında değişiklikler getirmiştir. Müslümanların temsilini biraz daha demokratik bir usulle sağlamak amacıyla ve belki de süregelen temsil tartışmalarını da sonlandırmak düşüncesiyle, idare organlarının birkaç basamakta dolaylı seçimini sağlayan karmaşık bir seçim süreci (delege sistemi) ortaya çıkmıştır.

Seçmen kayıtlarının yapıldığı birinci etapta AİT'nin resmi açıklamalarına göre 124.465 kişinin kendini üye olarak kaydettirdiği ve bunların da sadece 27.095 kişinin zorunlu yıllık aidatlarını ödemiş olmak hasebiyle seçime katılabileceklerle

ri bildirilmiştir. Seçime 20.485 kişi iştirak etmiştir. Kayıtlı üyelerin sayısı AİT'nin müslümanlara ulaşabilirliği konusunda bize bir bilgi vermektedir (Potz, 2013).¹⁹

İslam Yasası tarihi, esasen Avusturya anayasa mahkemesi kararlarına konu olması açısından da önem arz etmektedir. 1987'de verilen iki hüküm buna örnektir. Mahkeme, Ders ve Kültür Bakanlığı'nın 2 Mayıs 1979, Z9076/7-9c/79 sayılı düzenlemesi gereği, ilk Viyana İslam Cemaati (Religionsgemeinde) ve Avusturya İslam Toplumu tüzüğünün kabulü kararnamesinin, anayasanın 139. maddesinin 1. paragrafı gereği, içerik ve kanuni arka planı dolayısıyla yönetmelik gibi sınıflandırılması gerektiğini ifade etmişti. İptali gerekirken yanlışlıkla ilan edilen, aslında yönetmelik olarak öngörülen kararname yerine 2 Ağustos 1988 tarihinde Ders, Kültür ve Spor Bakanlığı'nın, AİT ile ilgili yönetmelik yeniden yayımlanmıştır.

İkinci hükümle, İslam Yasasında 'Hanefi mezhebine göre'²⁰ ifadesinin anayasaya aykırı olduğu belirtilerek iptali yönünde karar verilmiştir. Anayasa mahkemesi bunun dinen tarafsız olan bir devlette yanlış farklılaşmalara sebep ve bununla bağlantılı olarak AİT'nin özerklik hakkına bir müdahale olacağına karar vermiş, bu da İslam Toplumu için bir dönüm noktası olmuştur. AİT, anayasa mahkemesinin verdiği hükmü takiben kendi tüzüğünü de değiştirmiştir ve bu tarihten itibaren "Avusturya Cumhuriyet'inde ikamet eden bütün Müslümanlar topluluğun üyesidirler" ibaresini eklemiştir (AİT Tüzüğü, 1. madde).

Bu kararla, kendini İslami geleneklere bağlı sayan ama İslami ana akıma uzak grupların (Aleviler gibi), atanma sorunu karmaşıklık arz etmeye başlamıştır. Böylece anayasa mahkemesinin 1 Aralık 2010 (B1214/09) tarihli hükmü İslam Yasası

19 Üyelik durumu dernekler üzerinden değerlendirildiğinde tartışmaya açık bir durum arzetsede aslında iç tüzüğün yenilenmesi ve seçim döneminde 125.000 kadar kişinin direkt kayıtlı üyelikleri zikredilmeyi hak etmektedir. Yapılan seçimler çerçevesinde o güne değin AİT ile ilişkilerde temkinli hareket eden Şiiler, ATİB ve ATF gibi kuruluşların iştirakleri, AİT ile ilgili olarak bütün Müslümanların temsilcisi olduğu savını güçlendirmektedir. Zira seçimlere katılmak maksadıyla atılan bu adımla genelde seçmen sayılabilecek kimseler üyelik yolunu tercih etmiş, diğerleri de bu haklarını saklı tutmuşlardır. Zikredilen sayının dört katı baz alınacak olursa bu bize yarım milyon Müslümanın bu çatı altında temsil edildiği yönünde bir bilgi verebilir. Bu da AİT ile alakalı temsil tartışmalarını sonlandırmak için yeterli bir veri teşkil etmektedir.

20 Sorunlardan biri de monarşi döneminden kalma İslam Kanunu'nun sadece Hanefi mezhebi odaklı olması idi. Bu husus yetkili bakanlıkça itinayla gözden geçirildi. Türkiye Cumhuriyeti Diyanet'inin konuyla ilgili bir mütalaasına istinaden hazırlanan bakanlık dosyasında, «İslam'da diğer dinlerde olduğu gibi ana konularda birbirinden ayrı kabul edilecek farklı mezhepler yoktur. İslam dünyasında etkili Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli isimleriyle tanınan mezheplerin hepsi kabul görür.» ifadesi yer almaktadır. Bu nedenle Hanefi olmayanlarla alakalı genişletmeyi bir iç mesele olarak telakki edip sadece sünni dört büyük mezhep için değil, İmamiyye Şiileri, İbadiyye ve Zeydiyye de dahil olmak üzere tüzüklerinde yedi mezhebe şamil kılınmıştır.

için temel bir önem kazanmaya başlamıştır. Avusturya İslam-Alevi Toplumu'nun bir şikayeti üzerine mahkeme, kendini din hukuku açısından 'İslami' olarak tanımlayan yeni bir dini topluluğun İslam Yasası'na göre AİT yanında kabul edilebilirliğini onamıştır. Anayasa mahkemesi kanun koyucunun, kendini tanımlamada varlık sebebi kabul ettiği bir inanca mensubiyetini ifade etmek amaçlı dini bir topluluk kurmak isteyen bir gruba, halen mevcut olan bir toplumdan dolayı (bu durumda AİT) bu imkanı vermemesinin, inanç özgürlüğünün garanti altında olma ilkesine aykırı olduğunu belirtmiştir. Alevilerin de 2007 yılından itibaren özerk yapı kazanmaya yönelik çalışmaları ve kendilerine has bir temsil organı istekleri, nihayet 16 Aralık 2010 tarihinde Avusturya İslam-Alevi Toplumu'nun resmen tanınması ve tüzel kişilik kazanmasıyla yerine gelmiştir (Güneş, 2012).

Yeni İslam Yasası

1912 yılında kabul edilen İslam Yasası'nın Müslümanlara özel bir konum kazandırdığı ve Avrupa'da tek olduğu gerçeğine rağmen, artık çağdaş ihtiyaçlara cevap vermeyip sadece bir tüzel kişilik durumu arz etmesinden hareketle, 100. yılına ulaşmış İslam Yasası'nın birçok sebepten dolayı yenilenmesi gerektiği kanaati AİT yetkililerince çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir.²¹ Diğer tanınmış kilise ve dini topluluklar için geçerli olan özel yasalar gibi, birkaç saha için kanuni düzenlemelerde eksiklik söz konusudur (hastane ve hapishanelerdeki dini rehberlik çalışmaları ve ilahiyat fakültesi kurma hakkı gibi).

Bu meyanda yıllar sonra AİT'nin yeni seçilmiş idaresi tarafından 9 Kasım 2011 tarihinde İslam Yasası'nın yenilenmesine ilişkin bir müracaat yapılmış, aka- bindeki yıl içinde beş ayrı görüşmeyle ilerleme sağlanmaya çalışılmıştır.²² 4 Temmuz 2014'te yenilenen görüşmeler neticesinde 11 Temmuz 2014'te Başbakanlık Din İşleri Kurulu (Kultusamt) ilk yasa taslağını hazırlayıp AİT'ye göndermiştir. Buna göre kendini İslami olarak betimleyen bütün cemaatler, bu ana kadar kazandıkları tüzel kişiliklere rağmen dini cemaat olarak nitelendirilmiş olsalar da yasanın kapsamında değerlendirilmiş olmaktadır.

Taslağa ilişkin AİT'nin yaptığı açıklamayla, Hıristiyan mezheplerdeki gibi farklı mezheplere ayrı yasa talebi dile getirilmiş, İslami öğretinin ele alınış şekli, Kur'an'ın almancaya çevrilmiş ve tescillenmiş tek tercüme talebi ve özellikle yurtdışı finansman meselesinin eşitlik ilkesi gereği anayasaya aykırılığı vurgulanmıştır. Bütün cemaatlerle beraber AİT yetkililerince yapılan istişari toplantılar infiale sebep olmuş, tartışılan konuların Müslüman toplumunca kabulüne yardımcı

21 İslam Yasası'nın yenilenmesiyle alakalı AİT yetkililerince 2003'te Kultusamt'a yapılan ilk müracaat 2005'te, değişiklik yapmaya ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle geri gönderilmiştir.

22 5 Mart, 31 Mayıs, 18 Haziran, 27 Haziran ve 18 Eylül 2012 tarihlerinde yapılan görüşmeler ancak 2014'te yeniden ivme kazanmıştır.

olmak yerine, kuruma duyulan güveni zedelenme noktasına getirdiği görülmüştür. Bu da taslağın daha kapsamlı müzakere edilmesi gerektiğini göstermiştir.

Bütün bu haklı taleplere müspet bir karşılık verilmemiş, taslağa ilişkin kurumlar arası görüşmeler sonuca ulaşmadan Din İşleri Kurulu (Kultusamt) tarafından yapılan değişiklikleri kapsayan yeni şekli ile 26 Eylül 2014 tarihinde tekrar AİT'ye ulaştırılmış ve üzerinde mutabakat bulunmamasına rağmen yasayı hazırlayan iki bakan tarafından bir basın toplantısıyla kamuoyuyla paylaşılmıştır (2 Ekim 2014). Burada taslağın kendilerinden önce basın mensuplarına ulaştırıldığıyla ilgili bir iddiadan hareketle bu yola başvurduklarını söyleyen bakanlar, taslağı bakanlar kuruluna sunma ve meclisten geçirme kararına varmışlardır.

AİT'nin yasa hazırlama çalışmalarında üzerinde durduğu ve kamuoyuna bakanlarca sunulan taslağa yaptığı itirazlar şu şekilde özetlenebilir. Birçok madde diğer dini topluluklarla eşitlik prensibini aratacak derecede farklıdır. Müslümanlara karşı (konjonktür gereği) genel bir şüphe söz konusudur. AİT, Avusturya anayasasına karşı olan sorumluluğu ve orada ifadesini bulan inanç ve örgütlenme özgürlüğü, ayrımcılığın yasaklığı prensipleri gereği taslağı kabul edemeyeceğini, yasanın 1912 yılında kabulü gibi sadece kendine has olması gerektiği savından hareketle, aynen Hıristiyan mezheplerdeki gibi, kendini cemaat olarak tanımlayan her topluluğun özel bir yasayla ifade edilmesi gerekliliğini de dile getirmektedir. Buna karşın Avusturya makamları anayasa mahkemesinin 2011 yılında Alevi Toplumunu'nu da İslami bir topluluk olarak tanımasından da kaynaklanan bir yaklaşımla, kendini İslami olarak ifade edecek bütün farklı mezhepsel yaklaşımların bu yasa çerçevesinde değerlendirilebileceğini ve her bir mezhep için ayrı bir yasa yapmanın gerekli olmadığını vurgulamaktadırlar.

Burada sorun teşkil edecek olan durum, yeni İslam Yasası'nın sadece devlet tarafından geliştirilen bir insiyatif olmayıp, AİT'nin yıllardır dile getirdiği bir ihtiyaç olmasına rağmen anayasa mahkemesinin bunu mezheplere de yayarak ulaştığı noktadır. Protestanlar için düzenlenen yasada gösterilen hassasiyet İslam Yasası'nda görülmediği için tarihi bir fırsatın kaçırılması söz konusudur. Tabiatında AİT'nin dış ilişkilerini düzenlemek maksatlı olması gereken yasa, iç işlerine de karışmak dolayısıyla kabul edilemez bir görüntü vermektedir. Buna göre hem devletin hem de AİT'nin karşılıklı rıza ile çıkarabilecekleri bir yasa vücuda getirememiş olacaktır.

Yasa taslağının anayasa komisyonunda kabulü sonrası AİT'nin meclisi tarafından yapılan açıklamada (Sanac, 2015), gelinen noktada yasanın Avusturya'da yaşayan Müslümanların genel ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermediği ifade edilmiş, kaygı duyulan konular şu üç noktada özetlenmiştir:

- AİT'nin kendisi için yasa talebi gerçekleşmemiştir,
- Diğer dini topluluklarla eşitlik prensibinde eksiklik vardır,
- Yurt dışı finansman yasağı anlaşılır gibi değildir.

Federal mecliste yapılan görüşmeler neticesinde yasa, koalisyon milletvekilleri tarafından onaylanmıştır. Muhalefet milletvekillerinin yasayla ilgili mütalaaları nazarı dikkate alındığında (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, t.y.), 1912 yılında kabul edilen yasa çerçevesindeki tartışmaların, yüz yıllık demokratik gelişmeye rağmen günümüze oranla ne kadar açık ve toleranslı oldukları görülmüştür.

Toplumsal Mutabakat ve AB için Örneklik/Emsaliyet

Kabülü sırasında işgal edilmiş topraklarda yaşayan Müslüman nüfus nazarı dikkate alınarak hazırlanmış ve sadece oraya şamil düşünülmüş bir yasanın²³, 60'lı yıllarda başlayan işgücü göçüyle beraberinde bazı sorunlar da getireceği hesaplanmamış gibi görünmektedir. Gelenler 'misafir işçi' (Gastarbeiter) olarak telakki edildiklerinden, kısa bir süre sonra dönecekleri düşünülmüş olmalı ki ne dini hassasiyetleri ne de bu husustaki ihtiyaçları nazarı dikkate alınmıştır.

1970'lerin başında Almanya'da olduğu gibi Avusturya'ya da gelen Müslüman işçilerin sayılarının artmasıyla dernekler yasasına uygun yapılanmalar ortaya çıktığı ve birçoğunun Almanya merkezli olduğu, ulusal ve etnik kökenli kurulup çalıştıkları bir gerçektir. Bunlar sosyal, dini, kültürel ve hatta politik sahalara şamil olmakla birlikte kendilerini daha ziyade dini hizmetlere adanmışlardır.

Avusturya'da Müslümanların meydana getirdiği ikili bir yapıdan söz etmek mümkündür. Bir yanda resmen tanınmış ve bütün Müslümanların temsilini üstlenmiş tüzel kişiliğiyle AİT, diğer tarafta da kendi işlerini dernekler yasası çerçevesinde organize edip yürüten ve dini hayatla alakalı AİT'ye ihtiyaç nispetinde yakınlık gösterip onun organik bir parçası olmaktan şimdiye kadar kaçınmış dernekler. Bunlar genelde etnik bir kökene (Türk, Arap, Boşnak gibi) ya da farklı bir dini akıma (Şiiilik, Sünnilik gibi) dayanarak gün yüzüne çıkan bir yapı arz etmektedirler.²⁴

23 Elde edilmiş bu hakkın sadece toleranstan kaynaklandığı tezinden çok, Bosna'nın ilhaki ve dolayısıyla herşeye rağmen Osmanlı'nın tebaasının dini vecibeleri hususundaki hassasiyeti ve Müslüman Boşnakların monarşi ordusunda asker olarak bulunmalarının da hesaplanmış bir kabul olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Yoksa yarım asra yakındır yerleşilmiş ve topluma büyük hizmetlerin verildiği diğer Avrupa memleketlerinde de buna benzer kanunların kabul edilmesi ve yapılanmaların mümkün olması gerekirdi.

24 Bunların dışında AİT'den ayrı kabul edilen oluşumlardan da söz etmek mümkündür: Al - viler, Bahai, Ahmediyye ve Şiiler hukuken AİT'den tamamen ayrı ve tüzel kişilikleri de bulunan cemaatlerdir.

Dini hayat kendini aslında derneklerde gösterirken, okullarda din derslerinin organizesi ve kamuoyuna yapılan aktüel konularla ilgili yapılan açıklamalar, resmi makamlar nezdinde AİT'yi öne çıkarmaktadır. 1982/83 yılında başlayan din dersleri vasıtasıyla AİT bu sahada ihtiyacı karşılayacak altyapıyı hızlı bir şekilde oluşturma imkânı bulmuştur. Bu bağlamda insan kaynaklı olan ve ilköğretim okullarına formasyonlu öğretmen yetiştirmek üzere 1998'de kurulan İslam Pedagoji Akademisi (İRPA), hizmet içi eğitim için kurulan İRPİ (sonraki adıyla İHL) ve lise ve dengi okullar için formasyonlu öğretmen yetiştirmek üzere Viyana Üniversitesi bünyesinde kurulan yüksek lisans programı da burada zikredilmelidir.

AİT ile aslında iyi bir platforma sahip olunmuştur. Devlet için mevcut yapı, tüzel kişilik olarak bütün Müslümanları temsil etmek bakımından ve gerektiğinde kamuoyunun teskini için olsa bile muhatap alınmak açısından büyük bir kazanım sağlamaktadır. Böylece Almanya örneğinde olduğu gibi derneklerin birbiriyle temsil hususunda mücadelesi önlenmiş olup paralel yapıların oluşmasının önüne geçilmektedir.

Buradaki organizasyonların temsili ve topluma entegrasyonunu sağlama hususunda açıklığa kavuşturulması gereken, AİT'nin öncelikli vazifesinin derneklerin dışarıya karşı temsilcisi olmak mı, yoksa tüzel kişiliğe kavuşmuş bir topluluk olarak faaliyet göstermek mi olduğuna karar vermesidir. Bu da mevcut derneklerin faaliyetleri üzerinde bir portföye sahip olmayı gerektirir. Pratikte bu cemiyetlerin din işlerini üstlendikleri ve AİT'nin personel ve altyapı çalışmaları açısından yardımcı olduğu bir vakıdır.

Özetle, 1912 yılında 'Hanefi mezhebi mensuplarına' yönelik bir İslam Yasası'ndan, bütün İslami grupların istifade edebileceği, dış ilişkilerini düzenleyen yeni bir yasa söz konusudur. Yenilenen yasa 1912 yılındaki genel hükümleri ihtiva etmekle birlikte çok daha kapsamlı bir durum arz etmekte olup, altı bölüm ve otuz üç maddeden oluşmaktadır.²⁵

Birinci bölüm, tüzel kişilik olarak AİT'nin hukuki statüsünü; ikinci bölüm, yapı ve vazifelerini; üçüncü bölüm, haklar ve ödevlerini; dördüncü bölüm, 22 Mayıs 2013 tarihinden itibaren tüzel kişilik olarak tanınmış Avusturya İslam-Alevi Toplumu'nun hak ve ödevlerini; beşinci bölüm, dini cemaatlerle devlet arasındaki ilişkileri; altıncı bölüm de nihai hükümleri ihtiva etmektedir.

25 Yasanın kendisi özel bir çalışma konusu olmayı ve incelenmeyi hakettiğinden burada a - rıntılara girilmemiştir.

Sonuç

Küreselleşen ve kendisinden bir şehir diye bahsedilen dünyada olayların etki alanı da yerellikten ayrılmış ve global bir görünüm kazanmıştır. Güney Afrika'da vuku bulan bir hadise anında Avrupa'nın gündemini etkilemekte, Avrupa'daki değişiklikler de Orta Doğu'da hemen yankısını bulmaktadır. Müslümanlarla alakalı en küçük konuların bile toplumda ne kadar çabuk yankı bulduğu ve bazen hoş olmayan infiallere sebebiyet verdiği bir gerçektir.

Yeni İslam Yasası ile 20. yüzyılın sonlarına kadar kendini 'misafir işçi' kabul etmiş, son yirmi yıldır ise artık bu toplumun bir parçası olduğu gerçeğini yavaşça da olsa yüreğine sindirmeye başlamış ve yerliliğe adım atmış Müslümanların toplumsal hayata katılmaları, kendileriyle ilgili olumsuz durumu izale etmeye yardım edecektir. Bu aynı zamanda Avusturyalı yerli toplumun Müslümanları kendinden saymaya başlamasına da vesile olacaktır.

AİT kurulduğu ilk günden beri toplumla çatışmaktan kaçınmış, kamuoyunu her ne sebeple olursa olsun dünyanın diğer bölgelerinde vuku bulan olaylarla ilgili teskin etmekte, burada yaşayan grup temsilcileriyle yaptığı istişareler neticesinde de Müslümanların hal ve hareketlerini olumlu yönde sürdürmelerini sağlamaktadır.

Bünyesinde oluşturduğu ve Müslümanların tamamına sunduğu kurumsal imkanlarla da (özel okullar, hastane-hapishane ve askeriye görevlileri, vs.) üyelerinin yerleşmesine yardımcı olmaktadır.

Gerek yenilediği yapısı, gerekse gerçekleştirdiği uluslararası organizasyonlar vasıtasıyla da (İmamlar Konferansları, Balkan Konferansı, 100. Yıl Kutlamaları, vs.) yerellikten çıktığını ve sınırlar ötesi bir yapı arz etmeye başladığını göstermektedir.

'Dine yakın bir sekülerlik' diye tanımlanan yapısıyla Avusturya, ne tamamen politize olmuş ne de politikadan soyutlanmış şekliyle kendine has bir model oluşturmaktadır. AB üyesi olmak hasebiyle dini topluluklara sunduğu bu imkanlarla diğer ülkeler için aslında bir örnek teşkil etmektedir. Aynı altyapı ve tarihi sürece sahip olmamak dolayısıyla diğer ülkelerde benzer bir oluşumun farklılık arz edebileceğini gözardı etmemek gerekir.

AİT tüzüğünü, yenilenen yasaya adapte ederken gelecek için de önemli kararlar almak, yapısı itibarı ile siyaset odaklı bir kurum olarak mı yoksa sivil alanı da kapsayacak dini bir topluluk olarak mı varlığını sürdüreceğini belirlemek, yasanın yürürlük kazandığı güne kadar dernekler yasası çerçevesinde din işleriyle ilgili faaliyet göstermiş derneklerin geldikleri memleketlere olan bağlılıkları, bu hususta bünyesine girmek durumunda kalacakları AİT'nin kendilerini temsilini

kabul edip etmeyecekleri ve hareket kabiliyetlerini kısıtlamanın kendilerine getireceği zorlukları da hesaplamalıdır.

Avusturya, din hukuku açısından tecrübelerine duyulan uluslararası ilgiye cevap verme kabilinden taşıdığı sorumluluğun farkında olmak ve Avrupa'ya İslam dini için bunu göstermek durumundadır. Avusturya İslam Toplumu'ndan bu konuda mutlaka istifade edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aydın, B. (1996). *Die Nationale Entwicklung der Bosnischen Muslime*. Viyana: Peter Lang Verlag
- Bair, J. (2002), *Das Islamgesetz*. Viyana: Springer Verlag.
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem. (t.y.). Erişim, 1 Aralık 2015, <https://www.ris.bka.gv.at/>.
- Cankara, Y. (2016). The Factors Developing The Hungarian Geopolitics Between Years 1919-1943. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26, s. 34-52.
- Gampl, İ.; Potz, R.; Schinkele, B. (1990). *Österreichisches Staatskirchenrecht (Band 1)*. Viyana: Verlag Orac.
- Gampl, İ.; Potz, R.; Schinkele, B. (1993). *Österreichisches Staatskirchenrecht (Band 2)*. Viyana: Verlag Orac.
- Gartner, B. (2011). *Der Religionsrechtliche Status Islamischer und Islamistischer Gemeinschaften*. Viyana: Springer Orac.
- Güneş, H. (2012). *Recht auf Religion in Österreich, Safinah Verlag*. Viyana.
- Kalb, H.; Potz, R.; Schinkele, B. (1998). *Religionsgemeinschaftenrecht, Anerkennung und Eintragung*. Viyana: Verlag Österreich.
- Karlsruher Türkenbeute (t.y.). Erişim, 12 Ocak 2016, http://www.tuerkenbeute.de/kun/kun_lou/TuerkenkriegeEuropa_de.php
- Neumayr, C. (1995). *Der Islam in Österreich-Ungarn 1878 - 1918: Neuordnung der Muslimischen Kultusverwaltung in Bosnien - Muslime in der k.u.k. Armee – Muslime in Wien und Graz*. Viyana Üniversitesi, Viyana.
- Potz, R. (2013). Das Islamgesetz 1912 – eine Österreichische Besonderheit, *SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und Polizeiliche Praxis*, 9, 1, s. 45-54. İçişleri Bakanlığı. Viyana.

- Sanac, F. (2015). Erişim, 1 Aralık 2015, http://www.derislam.at/?f=news&shownews=1960&kid=70_
- Schmied, Martina (2005). İslam, İslamismus und Islamischer Extremismus, *Milli Savunma Akademisi, Institut für Friedenssicherung und Konfliktmanagement (IFK)*. Viyana.
- Sticker, M. (2008). *Sondermodell Österreich, die IGG in Österreich*. Klagenfurt: Drava Verlag..
- Tomenendal. Kerstin (2013). Das, Türkengedächtnis in Österreich und Seine Sichtbaren Spuren in Wien. J. Nautz, K. Stöckl, R. Siebenrock (Ed.), *Öffentliche Religionen in Österreich* içinde (s. 263-277). Innsbruck: Innsbruck University Press.